

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تهیه کنندگی گرایش نمایش

آسیب شناسی ساختاری برنامه های زنده ی کودک سیما جمهوری اسلامی
ایران با مطالعه ی موردی برنامه "عمو پورنگ" و "فیتيله جمعه تعطيله"

دانشجو:

مرجان اسماعیلی

استاد راهنما:

دکتر ابوالحسن قاسمی

زمستان ۱۳۹۰

چکیده

این پژوهش به آسیب شناسی ساختاری برنامه های زنده کودک می پردازد، در این پژوهش که به روش اسنادی و مشاهده ای صورت گرفته است ابتدا عناصری که در ساختار این گونه برنامه ها نقش مهمی دارند همچون صحنه و دکور، نور، موسیقی، تصویرنامه و ریتم مورد بررسی قرار میگیرند سپس اهمیت و نقش سه عاملی که باعث افزایش جذابیت برنامه های کودک می شوند مورد تأکید قرار میگیرند این سه عامل عبارتند از: جلوه های ویژه بصری، نمایش و شخصیت شناسی. همچنین با مطالعه دو برنامه ی کودک پر مخاطب سیمای جمهوری اسلامی ایران، این شاخص ها در مورد آنها بررسی خواهد شد و نقاط آسیب و کاستی های این برنامه ها استخراج میشود.

واژگان کلیدی: آسیب شناسی، ساختار، برنامه زنده، برنامه کودک

فهرست مطالب

۱- فصل اول : کلیات تحقیق.....	۱
۱-۱- مقدمه.....	۲
۱-۲- طرح مساله.....	۴
۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق.....	۴
۱-۴- اهداف تحقیق.....	۵
۱-۵- سوالات تحقیق.....	۵
۱-۶- فرضیه تحقیق.....	۵
۱-۷- تعریف مفاهیم.....	۵
۲- فصل دوم: مبانی نظری تحقیق.....	۷
۲-۱- بررسی تحقیقات پیشین.....	۸
۲-۲- چارچوب نظری تحقیق.....	۱۰
۲-۳- دوران کودکی.....	۱۲
۲-۴- کودک و تلویزیون.....	۱۸
۲-۵- کودک، مخاطبی خاص.....	۲۲
۳- فصل سوم: روش تحقیق.....	۲۴
۴- فصل چهارم : یافته های تحقیق.....	۲۶
۴-۱- بخش اول: ساختار.....	۲۷

۲۷	.....مفهوم ساختار.....	۴-۱-۱
۲۹	.....عوامل موثر در ساختار برنامه ها.....	۴-۱-۲
۲۹	.....انواع ساختارهای برنامه کودک.....	۴-۱-۳
۳۰	.....ساختارهای نمایشی.....	۴-۱-۳-۱
۳۰	.....ساختارهای غیرنمایشی.....	۴-۱-۳-۲
۳۱	.....ساختارهای ترکیبی.....	۴-۱-۳-۳
۳۱	.....برنامه های زنده.....	۴-۱-۴
۳۳	.....مشکلات ساختاری برنامه های کودک در سیمای جمهوری اسلامی ایران.....	۴-۱-۵
۳۶	.....بخش دوم: عناصر ساختاری در برنامه کودک.....	۴-۲
۳۶	.....مجری.....	۴-۲-۱
۳۷	.....ویژگی های اساسی مجری گری در تلویزیون.....	۴-۲-۱-۱
۳۸	.....مجری در برنامه کودک.....	۴-۲-۱-۲
۴۱	.....صحنه و دکور.....	۴-۲-۲
۴۳	.....رنگ.....	۴-۲-۲-۱
۴۶	.....صحنه و دکور در برنامه کودک.....	۴-۲-۲-۲
۴۹	.....نور.....	۴-۲-۳
۵۲	.....نور رنگی.....	۴-۲-۳-۱
۵۳	.....نور در برنامه کودک.....	۴-۲-۳-۲
۵۷	.....موسیقی.....	۴-۲-۴
۶۰	.....موسیقی در برنامه کودک.....	۴-۲-۴-۱
۶۵	.....تصویرنامه.....	۴-۲-۵
۶۸	.....تصویرنامه در برنامه کودک.....	۴-۲-۵-۱
۷۱	.....گفتار برنامه.....	۴-۲-۵-۲

- ۷۳.....۴-۲-۶-ریتیم
- ۷۴.....۴-۲-۶-۱-انواع ریتیم
- ۷۶.....۴-۳-بخش سوم: عوامل جذابیت در برنامه کودک
- ۷۷.....۴-۳-۱-جلوه های ویژه
- ۸۳.....۴-۳-۱-۱-جلوه های ویژه بصری در برنامه کودک
- ۸۵.....۴-۳-۲-نمایش برای کودکان
- ۸۶.....۴-۳-۲-۱-ویژگی های نمایش کودکان
- ۸۸.....۴-۳-۲-۲-اهداف نمایش برای کودکان
- ۹۰.....۴-۳-۲-۳-نمایش خلاق
- ۹۵.....۴-۳-۳-شخصیت شناسی ادبیات کودک
- ۹۷.....۴-۳-۳-۱-شخصیت انسانی
- ۹۷.....۴-۳-۳-۲-شخصیت جانوری
- ۹۹.....۴-۳-۳-۳-شخصیت های گیاهی
- ۹۹.....۴-۳-۳-۴-شخصیت های پدیده های طبیعی غیر جان
- ۱۰۰.....۴-۳-۳-۵-شخصیت های دست ساخت
- ۱۰۰.....۴-۳-۳-۶-شخصیت های ذهن ساخت
- ۱۰۲.....۴-۴-بخش چهارم: مطالعه موردی
- ۱۰۲.....۴-۴-۱-”فیتله جمعه تعطیله”
- ۱۱۲.....۴-۴-۲-”عموپورنگ”
- ۱۲۰.....۵- فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادهای تحقیق
- ۱۲۱.....۵-۱-نتیجه گیری
- ۱۲۵.....۵-۲-پیشنادهای تحقیق

۳-۵- مشکلات و محدودیت ها..... ۱۲۶

فهرست منابع و مآخذ..... ۱۲۷

فهرست جدول ها

جدول شماره ۱-۴: نقاط ضعف و آسیب برنامه فیتيله جمعه تعطيله..... ۱۱۱

جدول شماره ۲-۴: نقاط ضعف و آسیب برنامه عموپورنگ..... ۱۱۹

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

کودکان امانتی هستند از جانب پروردگار مهربان. کودکان دوست داشتنی ترین بندگان خداوند هستند. دوران کودکی نیز از بهترین و مهمترین دوران زندگی هر انسانی است. "عصر طلایی هر کسی ست، دوران پر عصمت، عزیز و شاد تاریخ یک زندگی" (شریعتی، ۱۳۸۶، ص ۲۶). همیشه حرکات و رفتارهای کودکان برایم اهمیت داشته است، بارها بازی کردن، شعر خواندن و تلویزیون تماشا کردن آنها را دنبال کرده ام، و از همین جا بود که برنامه های کودک تلویزیون برایم حائز اهمیت شد.

تلویزیون یک رسانه جمعی است که البته برنامه سازی برای آن یکی از بزرگترین و سنگین ترین مشاغل دنیا است. گونترومک آلر^۱ (۱۳۸۰) سه خصیصه ی ویژه برای تلویزیون ذکر کرده اند و آن اینکه، دستگاه تلویزیون در خانه قرار دارد و لذا تقریباً همه می توانند آن را به میزان زیاد تماشا کنند و اینکه تصاویر متحرک می تواند بسیار زنده جلوه کند. (گونترومک آلر، ۱۳۸۰، ص ۱۳).

این خصایص سبب شده تلویزیون بستر مناسبی باشد برای ساخت برنامه برای کودکان. تلویزیون در کنار خانواده، مدرسه و سایر وسایل ارتباط جمعی نقش مهمی در اجتماعی شدن کودکان دارد، چون تلویزیون رسانه ای است که از جهات مختلف، از جمله انتقال سریع پیام، توان به کارگیری حس بینایی و شنوایی، سهولت دسترسی و همچنین جذابیت های تصویری برای کودکان، از تاثیر و قدرت جاذبه ی عمیقی برخوردار است. شرآم، لایل و پارکر^۲ که از برجسته ترین محققان در زمینه ی کودک و رسانه هستند، پس از بحث فراوان به این نتیجه بسیار مهم رسیدند که از دیدگاه علمی نمی توان تلویزیون را برای اطفال به طور کلی یک پدیده اجتماعی خوب یا بد دانست. هرگاه قرار باشد تاثیر تلویزیون بر روی اطفال مورد

---

^۱ Barrie Gunter and Jill MacAleer

^۲ Wilbur Schramm, Jack Lyle and Edwin B. Parker

بحث قرار گیرد، سه عامل جداگانه به طور معین و مشخص باید در نظر گرفته شوند، این سه عامل عبارتند از :

۱- نوع برنامه های تلویزیونی. ۲- کودکان مورد نظر. ۳- موقعیت به خصوصی که کودک تحت آن شرایط تماشاگر تلویزیون بوده است (رشیدپور، ۱۳۵۶، ص ۵۰).

اما به طور کلی رسانه های جمعی [به خصوص تلویزیون]، زمینه های مشارکت و دخالت مردم در جامعه را فراهم می آورند و به افراد کمک می کنند به عرصه ای اجتماع وارد شوند و با افراد جامعه تعامل داشته باشند و هویت مشترکی را احراز کنند (ساروخانی، ۱۳۸۱، ص ۹۳). کودکان، مردان و زنان آینده ی کشورمان هستند و آینده ی این مرزوبوم در گروی پرورش استعدادها و توانایی های آنهاست.

از آغاز آمدن تلویزیون در ایران، برای کودکان برنامه ساخته می شده است و این امر همچنان ادامه دارد. اکثر برنامه های کودک تلویزیون در ایران در یک دهه ی اخیر، برنامه های زنده و مجری محور است که به صورت روزانه و یا هفتگی از سیمای جمهوری اسلامی ایران پخش میشوند و با کارکردهایی همچون سرگرمی، پرکردن اوقات فراغت و آموزش همراه هستند. این برنامه ها باید برای تاثیر بیشتر بر مخاطب کودک دقت فراوانی در به کارگیری عناصر ساختاری و محتوایی نمایند، برنامه ساز کودک باید ضمن توجه به اینکه چه چیزی را منتقل می کند و محتوای برنامه اش چیست، به این نکته نیز توجه کند که پیام را به چه شکل به مخاطب خود منتقل می کند و چقدر از عناصر ساختاری و قابلیت های بیانی موجود در یک برنامه استفاده می کند تا بتواند بیشترین تاثیر را بر مخاطب کودک داشته باشد. لذا در این پژوهش با آسیب شناسی ساختاری برنامه های زنده کودک سعی شده علاوه بر شناخت عناصر مهم در ساخت برنامه کودک، به عناصر و عواملی که موجب جذابیت و تأثیر بیشتر برنامه های کودک می شود، در حد بضاعت پرداخته شود.

۲-۱- طرح مسئله

تلویزیون، شکلی (فرمی) منحصر به فرد دارد و شیوه های دیداری و شنیداری خاصی را برای ارائه محتوا به کار می گیرد.

کودکان در دنیایی متولد می شوند که از آغاز تلویزیون در آن حضور دارد و اعضای خانواده مدت زمانی را صرف تماشای آن می کنند و کودکان نیز از مخاطبین ویژه و خاص تلویزیون هستند و در همه جای دنیا، برنامه هایی ویژه و خاص آنها تولید می شود.

توجه کودک به صفحه‌ی تلویزیون نه پیوسته است و نه منفعل، میزان توجهی که کودکان حاضرند به هر برنامه مبذول دارند به طور مستقیم بستگی دارد به اینکه سمعی _ بصری بودن آن برنامه معنای خاصی برایشان داشته باشد و یا زمان کافی در اختیار آنها قرار بگیرد تا معنا و مفهوم موردنظر را جذب کنند. از این نگاه شکل برنامه‌ها اهمیت بسیاری دارد.

در بسیاری از کشورها با اختصاص دادن شبکه‌هایی مخصوص کودک، رعایت تنوع و نوع آوری و ترکیب انواع گونه‌های برنامه متناسب با نیازهای این گروه سنی سعی در جذب بیشتر مخاطب داشته و از تکرار پرهیز می‌نمایند.

در سیمای جمهوری اسلامی ایران، برنامه‌های زنده کودک همراه با اجرای مجری _ بازیگر و کودکان در استودیو به قالب فراگیری تبدیل شده است، با توجه به افزایش حجم این گونه برنامه‌ها از یکسو و عدم توجه کافی به مبانی، اصول و ویژگی‌های این گونه از برنامه‌ها از سوی دیگر سبب شده بسیاری از این برنامه‌ها بدون در نظر گرفتن ساختار مناسب با شکل و شمایل یی یکسان به صورت زنده و با زمانی نسبتاً طولانی اجرا شود. در این پژوهش عوامل ناکارآمدی برنامه‌های زنده کودک در سیمای جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جنبه‌های ساختاری بررسی خواهد شد.

۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

در سال‌های اخیر سیمای جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌ی ساخت برنامه کودک به سمت برنامه‌های زنده با حضور مجری _ بازیگر و کودکان در استودیو تمایل پیدا کرده است، عدم توجه جدی به ضرورت‌های ساختاری برنامه‌های زنده کودک، موجب شده است تا این برنامه‌ها با کاستی‌های فراوان روبرو شوند. آسیب‌شناسی ساختاری این گونه‌ی فراگیر برنامه‌سازی می‌تواند معایب و موانع این گونه از برنامه‌ها را شناسایی کند. به همین منظور دو برنامه‌ی "عموپورنگ" و "فیتیله جمعه تعطیله" که از برنامه‌های پرمخاطب سیمای جمهوری اسلامی ایران هستند و پخش آنها قدمت چندین ساله دارد به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند.

۴-۱- اهداف تحقیق

اهداف این تحقیق عبارتند از:

- ۱- شناسایی نقاط ضعف ساختاری برنامه‌های زنده کودک سیمای جمهوری اسلامی ایران.
- ۲- شناسایی روش‌های بهبود و ارتقاء ساختار این برنامه‌ها.

۵-۱- سوالات تحقیق

- ۱- ساختار برنامه های زنده کودک در سیمای جمهوری اسلامی ایران چگونه است؟
- ۲- عوامل موثر در ایجاد ساختار مناسب این گونه‌ی برنامه سازی چیست؟

۶-۱- فرضیه تحقیق

برنامه های زنده کودک در سیمای جمهوری اسلامی ایران از لحاظ ساختاری ضعیف و تکراری هستند.

۷-۱- تعریف مفاهیم

۱- آسیب شناسی^۱: شاخه ای از دانش که هدف آن شناخت بیماری های روان _ تنی، اجتماعی و نحوه- ی تکوین، رشد و دگرگونی آنها است. مجموعه شرایط و اوضاع آسیبی. اصل اول در آسیب شناسی رسوخ به جهان علت ها و در این میان تمیز درست علت یا علل است (ساروخانی، ۱۳۷۰، ص ۵۲۴).

آسیب شناسی مطالعه‌ی خاستگاه بی نظمی ها و نابسامانی ها است (شایان مهر، ۱۳۷۹، ص ۱۳۱).

۲- ساختار^۲: ساختار یعنی سامان کلی اجزا و بخش ها براساس ارتباط پویای آنها (پاکباز، ۱۳۸۱).

استفان شارف (۱۳۷۱) در کتاب عناصر سینما در تعریف ساختار می نویسد:

”ساختار مفهومی است شامل شکل و محتوا تا آنجا که هر دو در جهت اهداف زیبایی شناسی سازمان یافته باشند. در این صورت اثر هنری، سیستم کاملی از نشانه ها یا ساختارهایی از نشانه ها قلمداد می شود که در خدمت هدف زیبایی شناسی خاصی باشد” (ص ۱۸).

در کتاب ضوابط و معیارهای کیفی و کمی برنامه سازی (فرهنگنامه تولید)، درباره ی ساختار آمده است:

”ساختار برنامه تلویزیونی از ترکیب مصالح و عناصر دوگانه فرم و محتوا به دست می آید. فرم توسط نیروی انسانی، منابع مالی و منابع تجهیزاتی و مواد مصرفی که در اصل مفاصل و استخوان بندی برنامه را تشکیل می دهند ایجاد می گردد و محتوا نیز توسط پیام حاصل میشود.” (حیدر عربی، ۱۳۷۱، ص ۲۹).

۳- برنامه زنده^۳: برنامه ای است که همان زمان که تولید می شود، پخش می شود، بینندگان حوادث واقعی را همان طور که اتفاق می افتد تماشا می کنند. احساس آنها این است که از درون چشم دوربین

---

^۱ Pathology
^۲ Structure
^۳ Live program

همه چیز را می بینند و در این حالت با نوعی هیجان، انتظار و دلهره حوادث غیرقابل پیش بینی را تجربه می کنند (میلرسون، ۱۳۸۱، ص ۶).

برنامه زنده به معنای همزمانی تولید و پخش می باشد. این برنامه تلویزیونی شامل رویداد یا اجرایی تلویزیونی است که همزمان با وقوع یا با تأخیر بین صفر تا پانزده ثانیه پخش می شود (پاسدار، بی تا).

۴- برنامه کودک^۱ : یکی از انواع برنامه های تلویزیون، برنامه کودک است، این برنامه نوعی از چیدمان آیتم های تلویزیونی است که در انسجام و وحدتی مخاطب محور یک یا چند پیام بصری و محتوایی را به مخاطب مقاطع شش تا دوازده سال منتقل می نماید. به کارگیری رنگ، نور، گرافیک، موسیقی، شخصیت های عروسکی و متحرک سازی متناسب با پیام و محتوا از ویژگی های این نوع برنامه است (امیرپور، ۱۳۷۲).

---

^۱ Children program

فصل دوم : مبانی نظری تحقیق

۱-۲- بررسی تحقیقات پیشین

۱- برنامه سازی تلویزیونی برای کودکان ۷ الی ۱۲ ساله با توجه خاص بر فلکلور آذربایجان، روح اله عباس خانی، ۱۳۶۷، پایان نامه کارشناسی تولید سیما، دانشکده صداوسیما، استاد راهنما: دکتر جابر عناصری.

عباس خانی در این تحقیق به نقش و اهمیت فرهنگ عامیانه و فلکلور در برنامه سازی کودک می پردازد و از آن به عنوان یکی از منابع بکر و با ارزشی نام می برد که در بطن خود روح زندگی و فلسفه حیات دارد و او به این موضوع می پردازد که از افسانه های زیبای ایرانی یا سنت ها و آئین های درخور توجه باید به عنوان منشا الهام هنرمندان استفاده کرد. در این میان فلکلور خاص کودکان را باید شناخت و روی بازی های محلی تحقیقات دقیقی صورت داد و به شکل متناسب در برنامه سازی مورد استفاده قرار داد. در این تحقیق به فلکلور آذربایجان و جایگاه کودکان در آن می پردازد (بازی ها، مثل ها، قصه ها، افسانه ها، چیستان ها، لالایی ها و ضرب المثل ها) و این فرهنگ غنی را زمینه ای مناسب برای برنامه سازی کودکان می داند.

۲- بررسی ویژگی های بصری و درک تصویر در جنگ تلویزیونی برای کودکان با تمرکز بر نقش آموزشی، نگین حسینی، ۱۳۸۲، پایان نامه کارشناسی ارشد تولید سیما، دانشکده صداوسیما، استاد راهنما: دکتر علی طهماسبی.

در این تحقیق خانم حسینی به بررسی نقش درک تصویر و ویژگی های بصری در جنگ تلویزیونی برای کودکان پرداخته و به طور ویژه آن را از حیث ارائه ای اطلاعات و آموزش کودکان بررسی کرده است.

براساس نتایج به دست آمده در این پژوهش، تصویر، بهترین نظام ارتباطی نمادین برای آموزش کودکان است، به خصوص کارتون و فیلم از قدرت آموزش بیشتری برخوردارند.

۳- رویکردهای اخلاقی در برنامه کودک : مطالعه نشانه شناسی فیتیله، لیلا محمدزاده وحدتی، ۱۳۸۹، پایان نامه کارشناسی ارشد ارتباطات، دانشکده صداوسیما، استاد راهنما: دکتر عبدالله گیویان.

این پژوهش به بررسی رویکرد اخلاقی یکی از برنامه های ویژه کودک یعنی برنامه فیتیله می پردازد. نتایج پژوهش نشان می دهد این برنامه در تلاش است برای هماهنگی با گفتمان اخلاق دینی، محتوایی را به کودکان ارائه کند که از خلال آن کودکان صرفاً به زندگی در دنیای باید‌ها رهنمون شوند. این گفتمان اخلاقی باعث می شود برنامه تا حدودی از واقعیت ها فاصله بگیرد. همچنین نتایج این پژوهش نشان می دهد که فیتیله واجد ویژگی های یک آیین است و می کوشد تا همچون یک دایه الکترونیک به شکلی آیینی مخاطبان کودک خود را با صور تازه ای از تربیت، پرورش دهد.

۴- بررسی اجرای تلویزیونی در برنامه های کودک و نوجوان شبکه های سیمای جمهوری اسلامی ایران، سوره خوشیاران، ۱۳۸۵، پایان نامه کارشناسی ارشد تولید سیما، دانشکده صداوسیما، استاد راهنما: دکتر علی طهماسبی.

در این پژوهش که به روش کتابخانه ای و مشاهده ای انجام شده است به مقوله ای اجرای تلویزیونی در برنامه های کودک و نوجوان پرداخته شده و این گونه نتیجه گیری کرده است که بیشتر آن دسته از برنامه ها با اقبال عمومی مواجه اند که از مجریانی بهره برده اند که از پشتوانه ای هنر بازیگری بی بهره نبوده اند و مجری _ بازیگر ارتباط بهتری با مخاطب کودک برقرار می کند.

۵- سنجش اثربخشی برنامه عموپورنگ بر رفتارهای موافق اجتماع کودکان، محسن سیفی، ۱۳۸۷، مرکز تحقیقات صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.

در این تحقیق، کودکان گروه آزمایش که در معرض تماشای برنامه عموپورنگ بوده اند، پس از پخش برنامه، مبلغ بیشتری را به افراد نیازمند کمک کرده اند. تماشای برنامه عموپورنگ بر افزایش رفتارهای موافق اجتماع کودکان ۹ تا ۱۱ سال موثر بوده است. عواملی که در فرایند تاثیر برنامه یاد شده بر کودکان دخالت داشته اند عبارتند از: تکرار الگوها، مشارکت فعال بیننده در برنامه، تقویت مثبت و هویت.

پژوهش هایی که در زمینه برنامه کودک در ایران انجام شده بسیار محدود است و از منظر ساختاری (شکل) این مقوله کمتر مورد توجه بوده است.

۲-۲- چارچوب نظری تحقیق

تمامی رسانه ها تلاش می کنند برای تاثیرگذاری بیشتر، از برخی سازوکارهای تاثیرگذاری بر مخاطبان بهره بگیرند و بر اثربخشی خود بیفزایند. تلویزیون نیز به عنوان رسانه ای فراگیر همچون سایر رسانه ها به دنبال جذب مخاطب است.

کودکان به عنوان مخاطبان اصلی برنامه های کودک تحت تاثیر عوامل و عناصری هستند که نقش کلیدی در جذابیت برنامه ها دارند. این عوامل علاوه بر جذابیت زمینه‌ی مناسبی هستند برای انتقال پیام و مسایل تربیتی به کودکان. استفاده‌ی درست و به جا از امکانات و قابلیت های برنامه سازی میتواند بستری فراهم کند تا آموزش نکات مختلف در برنامه های کودک به طورکاملا غیرمستقیم و از طریق عناصر بیانی برنامه باشد.

نظریه گشتالت

کل گرایان را عقیده بر این است که عناصر در درون مجموعه ها فقط جمع نمی شوند، بلکه با یکدیگر ترکیب می شوند و آمیزه ای خاص، ممتاز و منحصر به فرد پدید می آورند. در اندیشه اصحاب گشتالت، این عناصر ترکیب شده، بافتی مشخص می یابند. یعنی برای شناخت کل، شناخت عناصر لازم است، برای شناخت عناصر، شناخت کل ضرورت دارد. همان طور که در رابطه بین کلمه و جمله این امر مصداق دارد، برای شناخت جمله باید یک یک کلمات را شناخت، برای شناخت کلمه نیز باید جمله را دید. کودک در برابر تلویزیون نشانه ها یا نمادها را به ذهن می دهد و ذهن چنین عمل می کند :

- از یک طرف نماد را احساس می کند.

- از طرف دیگر سعی در تفسیر نماد احساس شده و به ذهن آورده می نماید.

- در راه این تفسیر نماد را در کل قرار می دهد (ساروخانی، ۱۳۸۷، ص ۷۸).

۳-۲- دوران کودکی

همه‌ی ما کودک بوده ایم و دوران کودکی را سپری کرده ایم، دورانی که از شیرین‌ترین بخش‌های زندگی بشر است و البته گاهی تلخ. اکنون که انسان بالغی هستیم با خاطرات دوران کودکی پیوندی عمیق داریم. چرا که ارکان و پایه‌های اصلی زندگی انسان بالغ و رشید، بر چگونگی دوران کودکی مبتنی و وابسته است. در این دوره است که ضمیر کودک در اثر ارتباط با والدین خود در درجه‌ی اول و اطرافیان در درجه‌ی دوم، تکوین و تشکیل می‌شود.

در دوره کودکی است که بیشتر حالات روانی و رفتارهای عقلی، که در سن‌های بعد بر فرد تسلط دارند، ایجاد می‌شوند (شعاری نژاد، ۱۳۴۹، ص ۴۳).

در تعریف کودک روان‌شناسان و مجامع بین‌المللی اختلاف نظرانی دارند. منظور از کودک بنابر آنچه در ماده‌ی یک کنوانسیون حقوق کودک سازمان ملل متحد مصوب در ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ تعریف شده است: "افراد انسانی زیر ۱۸ سال است"، البته در همین ماده اشاره شده است مگر در برخی کشورها که سن بلوغ به موجب قانون کمتر تشخیص داده شده است. البته لازم به یادآوری است که به موجب نظریه‌ی رسمی اعلامی از سوی سازمان بهداشت جهانی انسان از بدو تولد تا پانزده سالگی، کودک نامیده می‌شود. (واحدی، ۱۳۸۳).

دکتر حسن احدی و فرهاد جمهری در کتاب روان‌شناسی رشد دوران کودکی را به دو دوره تقسیم کرده‌اند: دوره اول کودکی از ۲ سالگی تا ۶ سالگی و دوره میان کودکی از ۶ تا ۱۲ سالگی را در برمیگیرد و پس از این سن، دوره نوجوانی آغاز می‌شود (احدی و جمهری، ۱۳۸۰، ص ۲۴).

آرنولد گزل^۱ دیگر روان‌شناس، مراحل رشد را به شرح زیر مشخص و تقسیم بندی نموده است.

- ۱- مرحله اول (از تولد تا یک ماهگی). ۲- مرحله دوم (از یک تا نه ماهگی). ۳- مرحله سوم (از نه تا ۱۵ ماهگی).
- ۴- مرحله چهارم (از پانزده تا سی ماهگی). ۵- مرحله پنجم (از سی ماهگی تا پنج سالگی). ۶- مرحله ششم (از شش تا نه سالگی).
- ۷- مرحله هفتم (از نه سالگی تا آغاز بلوغ). (نجاتی، ۱۳۷۷، صص ۱۱۴-۱۱۵). طبق این نظر گزل سن کودکی را تا ۱۰ سالگی می‌داند.

---

^۱ Arnold Gezel

اریک اریکسون^۱ بر آن است که سن کودکی تا ۱۲ سالگی ادامه می یابد و از این پس، دوره نوجوانی آغاز می شود. ژان پیاژه^۲ نیز ۱۲ سالگی را پایان دوران کودکی می داند (احدی و جمهری، ۱۳۸۰، صص ۳۹-۵۷).

در کانادا واژه "کودکان" در قوانین مربوط به برنامه های کودک، به افراد زیر ۱۲ سال مربوط میشود. در استرالیا این واژه به افراد زیر ۱۴ سال اطلاق می گردد و در ژاپن، برنامه های کودک برای افراد زیر ۱۵ سال ساخته می شود. در هلند، فرانسه و بلژیک افراد زیر ۱۶ سال کودک شناخته می شوند و در آلمان و انگلستان نیز مرز کودکی و نوجوانی، سن ۱۸ سال است (یونسکو، ۱۹۹۹، ص ۴۷۸).

در دین مبین اسلام برای دختران سن ۹ تا ۱۳ سال ورود به دوران بلوغ است و برای پسران ۱۵ سال. درکشورمان ایران، سن قانونی افراد ۱۸ سال تعیین شده است و افرادی که زیر ۱۸ سال هستند، برای انجام کارهای قانونی نیاز به وکیل یا قیم دارند.

کودکان مینیاتور یا کوچک شده بزرگسالان نیستند بلکه افرادی هستند یگانه، مستقل و بی مانند که نیازها، امیال و استعدادهای خاص خود را دارند و حتی دو کودک همسان (دوقلو) نیز عین و کلیشه یکدیگر نیستند، اگرچه از یک پدرومادر باشند (حجازی، ۱۳۷۹، ص ۵۵).

ژان پیاژه (۱۹۸۰-۱۸۹۶) که به مطالعه ذهن و اندیشه از آغاز کودکی تا پایان دوره رشد (یعنی اواخر نوجوانی) پرداخته است نشان می دهد که اندیشه و یادگیری کودک با بزرگسال تفاوت بنیادین دارد. از نظر پیاژه، تحول ذهن و اندیشه، مراحل مختلفی را در دوران رشد می پیماید که از نظر ساختار و کیفیت با یکدیگر تفاوت فاحشی دارند. در هر مرحله تفکر و رفتاری حکمفرما است که با تفکر و رفتارهای مراحل قبلی و بعدی متفاوت است.

پیاژه مراحل رشد شناخت کودک را در نظامی بسیار گسترده و پیچیده ارائه می کند که معرفی همه جوانب و جزئیات آن با در نظر گرفتن تحولات تکاملی که در طول مطالعات حدود ۶۰ ساله او روی داد، کار پژوهش مفصل و مستقلى است. مهمترین بخش نظریات پیاژه در این زمینه مربوط به دوره های عمومی رشد است که به چهار دوره کلی تقسیم می شود:

۱- مرحله حسی - حرکتی (دو سال اول زندگی): در این مرحله، پیوند کودک با دنیای خارج به صورت عملی است و در آن عادات و بعد یادگیری و شرطی شدن به شکل بدوی تکوین می یابد. کودک خود را مرکز و آمیخته با پیرامون می داند اما آرام آرام تمایز خویشتن را با محیط پیرامون فهم می کند. پیاژه

---

^۱ Eric Ericson

^۲ Jean Wiliam Fritz Piaget